

פתרון הבחינה

היסטוריה

קיץ תש"פ, 2020, שאלון: 22282

מוגש ע"י מורים להיסטוריה בבית הספר לבגרות של יואל גבע

הערות:

1. התשובות המוצגות כאן הן בגדר הצעה לפתרון השאלון.
2. תיתכנה תשובות נוספות, שאינן מוזכרות כאן, לחלק מהשאלות.
3. חלק מהתשובות הן בנקודות בלבד, על הנבחן לפרט את הדברים.

שים לב! מן השאלות שתענה עליהן, לפחות שאלה אחת חייבות לכלול קטע מקור

טוטליטריות, נאציזם, אנטישמיות, מלחמת העולם השנייה והשואה

פרק ראשון

הנבחנים נדרשו לענות על אחת מהשאלות 1-3

שאלה 1- מקור – המעבר מדמוקרטיה למשטר נאצי

סעיף א'

שניים מן האמצעים הבאים לידי ביטוי בכרזה שבהם הסתייעו הנאצים כדי לשכנע את העם בגרמניה לתמוך בהם, הם:

1. ניצול המשבר הכלכלי ברפובליקת ויימאר: רוב ימיה הייתה נתונה רפובליקת ויימאר במשברים כלכליים חמורים: הרפובליקה נאלצה להתמודד עם טיפול באלפי חיילים משוחררים ופצועים, שיקום הכלכלה אחרי ההרס הגדול שהותירה המלחמה וכמובן תשלום הפיצויים הגדול למדינות המנצחות ע"פ חוזה ורסאי. המפלגה הנאצית ניצלה את המשבר הכלכלי כדי לחזק את הפופולריות שלה בציבור: היטלר הבטיח לשפר את הכלכלה, לטפל במחסור במזון ובאבטלה הגואה. הייאוש והמצוקה של העם הגרמני כתוצאה מהמשברים הכלכליים הקשים, הביאו חלקים רחבים בעם ללכת שבי אחרי פתרונות הקסם שהציע היטלר, שחלקם התייחסו לאשמה של היהודים במצב הכלכלי של גרמניה. בכרזה הנאצית ניתן לראות את הסיסמא: "עבודה, חירות ולחם!", כלומר חלק מההבטחות של המפלגה הנאצית לאזרחי גרמניה הייתה להתמודד עם המשבר הכלכלי שהוביל לאבטלה גדולה וגלי התאבדויות על ידי סיפוק עבודה. בנוסף – ההבטחה ללחם מטרתה להתמודד עם הרעב שהיה קיים אף הוא בעקבות המשבר הכלכלי שכן האינפלציה העצומה שהייתה קיימת בגרמניה הפכה מוצרים בסיסיים כמו כיכר לחם ליקרים במיוחד.

2. שימוש בתעמולה: התעמולה הנאצית הציגה את היטלר והמפלגה הנאצית כחלופה היחידה למצב האנרכיה הקיים. היטלר הפך לפוליטיקאי מרכזי ומוכר ברמה הלאומית, שתודות לכוחו הכריזמטי והדמגוגי, הצליח לעורר בלב הגרמנים את התקווה שאכן בידי הפתרון לכל תחלואיה של החברה הגרמנית (ההשפלה הלאומית והשפל הכלכלי).

ככל שהחמיר המצב בגרמניה כך גבר השפעתה של התעמולה הנאצית בקרב העם הגרמני. במפלגה הנאצית תמכו כל מאוכזבי הרפובליקה: קצין הצבא שלא הצליח למצוא את מקומו בחיים האזרחיים, הקפיטליסט שחשש למעמדו, הפועל המובטל, אך מעל לכל איש המעמד הבינוני הנמוך שעל כתפיו עיקר המעמסה של השנים שלאחר המלחמה. כל אלה מצאו בהיטלר ובמפלגה הנאצית תקווה חדשה לעצמם.

הכרזה המצורפת לשאלה היא ביטוי מובהק לאמצעי תעמולה – כרזה שפונה לאותו מעמד בינוני ונמוך שנקלע לנפגע מהמצב הכלכלי ומוצא מפלט בהבטחותיו של היטלר והמפלגה הנאצית.

(ניתן להתייחס למילה "חירות" שמופיעה בכרזה ולקשר אותה להבטחת הנאצים להשיב את הכבוד הלאומי שאבד לגרמניה לאחר מלחמת העולם הראשונה.)

על פי מה שלמדתי, גורם נוסף שסייע לעליית המפלגה הנאצית לעלות לשלטון הוא:

הפחד מהקומוניזם:

בכל רחבי אירופה היה פחד היסטרי מהקומוניזם שגרם למהפכה אלימה ברוסיה. בגרמניה הפחד מהקומוניזם היה גדול במיוחד כיון שהמפלגה הקומוניסטית הייתה גדולה ובעלת עוצמה. בראשית ימי הרפובליקה, היה ניסיון מהפכה קומוניסטית שאמנם נכשל, אך הגביר את הפחד מהקומוניזם בקרב הציבור הגרמני. האידיאולוגיה הקומוניסטית מתייחסת לשני עקרונות מרכזיים:

1. שוויון כלכלי בין כל בני האדם.

2. מהפכה עולמית של בני מעמד הפועלים, בלי קשר ללאום אליו הם משתייכים.

עקרונות אלו יצרו למפלגה הקומוניסטית בגרמניה שני אויבים בעלי עוצמה רבה: **בעלי ההון** (שחששו לוותר על כוחם הכלכלי) ו**אנשי הצבא** (שהיו בעלי זיקה לאומית גבוהה).

המפלגה הנאצית היוותה אלטרנטיבה מושלמת והפוכה לגמרי למפלגה הקומוניסטית:

- הנאצים לא האמינו בשוויון בין בני אדם (תורת הגזע מדברת על היררכיה ברורה).
- הנאצים העמידו את הלאום הגרמני מעל הכל (עקרון "הפולק"), וכן דגלה במלחמה כדרך להשיג את מטרותיה.

כך זכתה המפלגה הנאצית בתמיכתם של שתי הקבוצות החזקות בחברה: אנשי ההון ואנשי הצבא. המפלגה הנאצית אף זכתה תמיכתם של יתר בני הלאום הגרמני שחששו ממהפכה קומוניסטית אלימה כמו זו שאירעה ברוסיה, וראו בהיטלר כיחיד שיושיע אותם ממהפכה כזו. לכל אלו ניתן להוסיף את זה שהנאצים ראו ביהודים כממציאי הקומוניזם וכך קישרו בין **שתי הסכנות הגדולות של גרמניה: הקומוניזם והיהודים**. על פי המפלגה הנאצית, שתי הקבוצות מתכננות להשתלט על גרמניה כדי להרוס אותה מבפנים.

(גורמים נוספים אותם ניתן להסביר הם: תוצאות מלחמת העולם הראשונה; פעילות המפלגה הנאצית (ללא סעיף התעמולה שמופיע כבר בסעיף הקודם).

סעיף ב'

הנאצים התנגדו לדמוקרטיה כיוון שהיא מהווה ניגוד מוחלט לאידיאולוגיה הנאצית וניתן להסביר זאת באמצעות הנימוקים הבאים (יש להציג שניים מבין אלה):

- דמוקרטיה מעמידה את שלטון הרוב במרכז: האידיאולוגיה הנאצית דוגלת בעקרון המנהיג, לפיו המנהיג הוא המחליט הבלעדי ומי שקובע ומבין את הרצון האמיתי של העם.
- דמוקרטיה דוגלת בשוויון: על פי האידיאולוגיה הנאצית בחברה האנושית לא קיים שוויון. תורת הגזע שהינה עקרון מנחה באידיאולוגיה הנאצית, דוגלת במדרג בין הגזעים השונים שלפיו הגזע הארי נעלה יותר מגזעים נחותים לו כמו הגזעים הסלאביים וכמובן היהודים. עקרון האנטישמיות לפיו היהודים הינו גזע נחות שיש לחסל את השפעתו (ובהמשך גם את קיומו) מסביר אף הוא את התנגדותם של הנאצים לדמוקרטיה.
- דמוקרטיה דוגלת בזכויות מיעוט וזכויות פרט בעוד על פי האידיאולוגיה הנאצית, עליונות המדינה והלאום מבטלת את רצון הפרט ומעמידה במרכז את טובת המדינה והלאום הגרמני בלבד. זה המקום לציין שההתנגדות העזה של הנאצים לכל מה שהדמוקרטיה מייצגת, הביא אותם להאשים את היהודים במי שהמציאו את הדמוקרטיה וכמי שמנסים להפיץ את רעיונותיה בעולם בכלל ובגרמניה בפרט. שני צעדים שנקטו הנאצים בין 1933-1935 כדי לבטל את הדמוקרטיה הם:

1. חוק ההסמכה (מרץ 1933):

החוק העניק לממשלה (ובפועל להיטלר) לחוקק חוקים ללא אישור הרייכסטאג ובניגוד לחוקה. מדובר כביכול בסמכויות חירום שינתנו לממשלה למשך 4 שנים עד שהשלטון יתייצב. היטלר העביר את החוק לאחר שלא היה לו רוב מספיק כדי להקים ממשלה לבדו. נמאס לו מהצורך ליצור קואליציה עם מפלגות הימין האחרות והוא חיפש דרך חוקית להשיג סמכויות שלטון מוחלטות.

החוק פוגע בדמוקרטיה מהסיבות הבאות:

- הוא ביטל עיקרון הפרדת הרשויות (אין סמכות לרשות המחוקקת).
- ביטל את החוקה הדמוקרטית של רפובליקת ויימאר.
- מימש את עיקרון המנהיג (הפיהרר פרנציפ) - החוק הציב את הפיהרר מעל החוקה.

2. "חוק פיזור המפלגות" (יולי 1933):

החוק הפך את המפלגה הנאצית **למפלגה החוקית היחידה בגרמניה**. כל שאר המפלגות האחרות הוצאו מחוץ לחוק. גרמניה הפכה למדינת דיקטטורית חד-מפלגתית והרייכסטאג איבד את משמעותו כפרלמנט כיוון שהייתה בו רק מפלגה אחת. פעולה זו ביטלה הלכה למעשה את האפשרות של גרמניה להיות מדינה דמוקרטית בה יש ריבוי מפלגות ופרלמנט מתפקד. (צעדים נוספים שניתן להציג בסעיף זה: צווי החירום לאחר שריפת הרייכסטאג; בדבר השבת הפקידות המקצועית על כנה; פירוק האיגודים המקצועיים והקמת "חזית העבודה הגרמנית").

שאלה 2- המדיניות כלפי היהודים בגרמניה בשנים 1933-1939

סעיף א'

שלושה צעדים שנקטו הנאצים כלפי היהודים בשנים 1933-1935 הם:

יום החרם הכלכלי (1 באפריל 1933):

יום חרם שהוטל על היהודים בהוראת המפלגה הנאצית. ליום החרם היו מספר מאפיינים:

- חרם על חנויות וסחורות של יהודים, וכן על רופאים ועו"ד יהודיים.

- סימון חנויות יהודיות על ידי שימוש בכרזים.
  - הכאת בעלי חנויות יהודיים והטחת עלבונות, ותיעוד הקונים בחנויות היהודיות.
  - משמרות נאציות של חיילי אס.אה הוצבו בפתחי חנויות שהיו בבעלות יהודית וקראו לציבור להימנע מקנייה אצל יהודים.
- החרם היה המבצע האנטי-יהודי המאורגן והכלל-ארצי הראשון בגרמניה הנאצית. ההצלחה של יום החרם הייתה חלקית: הוא חל ביום שבת ולכן חנויות רבות בכלל לא נפתחו. מצד שני, גרמנים רבים שיתפו פעולה עם המפלגה הנאצית.
- באמצעות צעד זה ניסו הנאצים נועד לדחוק את היהודים מהכלכלה הגרמנית, ובנוסף לבדוק את התגובה של הגרמנים ושל מדינות העולם.
- חוקי נירנברג (ספטמבר 1935):
- חוקים המפרידים בין יהודים לגרמנים על הגדרה רשמית למיהו גרמני, מיהו יהודי ומה היחסים המותרים ביניהם.
- פירוט חוקי נירנברג:

1. "חוק אזרחות הרייך" (מיהו גרמני)

החוק קבע שרק בעלי דם גרמני ארי טהור זכאים לאזרחות גרמנית.

2. "החוק להגנת הדם הגרמני והכבוד הגרמני" (היחסים בין גרמני ויהודי):

- איסור נישואים בין גרמנים לבין יהודים.
- ביטול נישואים מעורבים שנערכו בגרמניה או מחוצה לה.
- איסור קיום יחסי מין בין גרמנים לבין יהודים.
- איסור על יהודים להעסיק גרמניות אריות מתחת לגיל 45.
- איסור ליהודי להניף את דגל הרייך.

3. תקנה ראשונה לחוק אזרחות הרייך (מיהו יהודי):

- מי שלפחות שלושה מסביו יהודים שלמים לפי גזעם.
- מי ששניים מסביו יהודים והוא מקיים את אחד משני התנאים הבאים:
  - (1) נשוי ליהודי/יהודיה; (2) משתייך לקהילה היהודית.

באמצעות חוקים אלה ניסו הנאצים להשיג מספר מטרות:

- לשלול מהיהודים את זכויותיהם ולגרום להם להתרחק מהחברה הגרמנית ולעזוב את גרמניה.
  - יישום תורת הגזע במסגרת החוק ויצירת בסיס משפטי להמשך חקיקה גזענית נגד יהודים (על סמך חוקי נירנברג נחקקו בהמשך חוקי הפרדה חדשים: נאסר על היהודים להיכנס למועדונים, לבקר בברכות שחיה, בבתי חולים, ליהודים הוקצו ספסלים מיוחדים בגנים ציבוריים. הנאצים רצו להרגיל את הגרמנים לחשוב שהיהודים אינם בני אדם).
  - בעקבות חוקי נירנברג, היהודים נחשבו תושבים זרים, חסרי הגנה משפטית וללא זכות הצבעה. הם נדחקו להסתגר במסגרת הקהילה היהודית בלבד.
- (צעדים נוספים שניתן להציג בסעיף זה: החוק להשבת הפקידות המקצועית על כנה; שריפת הספרים; תעמולה אנטי יהודית.)

סעיף ב'

שני צעדים של הנאצים שבהם באה לידי ביטוי החמרת המדיניות שלהם כלפי היהודים בשנת 1938 והסבר כיצד כל אחד מהם מבטא את החמרה (ניתן להציג שניים מאלה):

1. גירוש זבונשיין

באוקטובר 1938 גירשו הנאצים 17 אלף יהודים בעלי אזרחות פולנית שחיו בגרמניה אל העיר זבונשיין שבפולין (הסמוכה לגבול הגרמני). פולין סירבה לקבלם ושלה מהם את אזרחותם. היהודים נתקעו חסרי כל בעירת הגבול הפולנית, כאשר הגרמנים חוסמים בפניהם את הכניסה לגרמניה, והפולנים חוסמים בפניהם את הכניסה לפולין.

גירוש זבונשיין מהווה החמרה ביחס ליהודי גרמניה מכיוון שמדובר בגירוש כפוי ומאורגן ראשון של יהודים מאדמת גרמניה. זהו גם הגירוש הגדול ביותר עד מלחמת העולם השנייה.

2. "ליל הבדולח" (9.11.1938)

- פוגרום כלל-ארצי ביהודי גרמניה, בחסות המפלגה הנאצית, במסגרתו נרצחו ונפצעו יהודים רבים.
- המונח "ליל הבדולח" הוא על שם הכמות העצומה של זכוכית ובדולח שנופצה בחלונות הראווה של בתי העסק היהודיים ובתי הכנסת.
- יחידות נאציות פשטו על מבנים יהודיים, תקפו יהודים ברחבי המדינה, והסיתו את ההמון המשולהב ליטול חלק בפרעות (בתגובה כביכול על רצח המזכיר הגרמני בפריס על ידי יהודי).
- קרוב ל-1,000 בתי כנסת נהרסו, יותר מ-800 חנויות נשרפו ונשדדו ומאות מקומות מגורים נהרסו.
- מאות יהודים הוכו וכ-92 יהודים נרצחו.
- כ-30 אלף גברים יהודים נשלחו למחנות ריכוז בדכאו ובבוכנוולאד.
- השפעת אירועי ליל הבדולח:
- רוב מוסדות הקהילה היהודית בגרמניה נסגרו.
- הוטל קנס חסר תקדים (מיליארד מארק) על היהודים לכיסוי נזקי "ליל הבדולח"- כרבע מהרכוש היהודי.
- שארית התקווה שהייתה ליהודים כי יוכלו להסתדר בגרמניה הנאצית נופצה, והביאה לגל הגירה גדול של יהודים מגרמניה.
- ליל הבדולח הבהיר כי אין מקום לחיים יהודיים בגרמניה והיווה גורם דחיפה משמעותי להגירה.
- לאחר ליל הבדולח הוטל התפקיד של טיפול ביהודים על ה-S.S.
- ליל הבדולח מהווה החמרה ביחס ליהודי גרמניה מהסיבות הבאות:
- לראשונה היו גילויי אלימות פיזית מאורגנת על ידי הממשל הגרמני.
- לראשונה נאסרו יהודים והובלו למחנות ריכוז רק בגלל יהדותם.
- פגיעה בנפש וברכוש פרטי וציבורי: רצח עשרות יהודים והצתה של בתי כנסת, בתי עסק ובתי יהודים.

3. אריזציה (העברת רכוש יהודי לידיים "ארייות")

המטרה: נישול כלכלי של היהודים.

בתהליך זה, השתלטו גרמנים "אריים" ואנשי המפלגה הנאצית על מפעלים ורכוש יהודי.

בשלב הראשון, האריזציה לא בוצעה במסגרת החוק אלא הייתה תוצאה של מצבם הכלכלי של היהודים שהלך והחמיר.

בהמשך, בעקבות חקיקה בשנת 1938, חויבו היהודים לרשום רכוש שערכו עלה על 5,000 רייכסמארק. תוך שנה, הופקעו 80% מרכושם בדרכי כפייה – רכוש יהודי נשדד והוחרם. נאסר על יהודים לבצע פעילות בבורסה, לנהל עסק ולקבל הלוואה.

האריזציה מהווה החרפה בכך שמדובר בפגיעה כלכלית המעוגנת בחקיקה ופוגעת בכל תחומי הכלכלה היהודיים בלי אפשרות להתחמק על בסיס עיסוק או מעמד.

(ניתן להציג גם את התקנות שנוספו לאחר סיפוח אוסטריה, הקמת הלשכה המרכזית לענייני הגירה)

שאלה 3- "הסדר החדש", היהודים בפולין

סעיף א'

שלושה צעדים שנקטו הנאצים לקידום "הסדר החדש" באירופה מפרוץ המלחמה עד יוני 1941:

1. **העברה בכפייה (טראנספור):** הנאצים העבירו עמים שנחשבו "נחותים" כדי ליישב גרמנים במקומם. לדוגמא: לאחר שכבשו את פולין, גירשו הנאצים את האוכלוסייה הפולנית במערב פולין, לשטח הגנרלגוברנמן שבמרכז פולין. באמצעות פעולה זו - הגזע הארי קיבל מרחב מחייה על חשבון גזעים אחרים.
  2. **ניצול כלכלי ואנושי של שטחי הכיבוש:** הנאצים ניצלו את העמים שנחשבו נחותים על פי עקרון תורת הגזע. בשטחים אלו הוקמו מחנות עבודה בכפייה. המוני עובדי כפייה מפולין הועברו מאזורי הכיבוש לגרמניה בכדי לסייע למאמץ המלחמתי. מיליוני עובדי כפייה הועסקו בתנאים קשים בתעשייה, במכרות הפחם, בסלילת כבישים, בחקלאות ועוד. בנוסף, הנאצים העבירו מזון וחומרי גלם מהארצות הכבושות לגרמניה וגם בזזו יצירות אומנות נבזז מהמוזיאונים.
  3. **רצח סלקטיבי של קבוצות מקרב האוכלוסייה הכבושה:** חיסול שכבת האינטליגנציה, מנהיגים לאומיים ואנשי צבא בכירים.
- באמצעות פעולה זו - מנעו הנאצים כל אפשרות למרד וצמיחה של הנהגה עתידית. (ניתן להתייחס לתכנית לבנס-בורן שמטרתה להגדיל את הגזע הארי, לעודד ילודה של ילדים ארים ולסייע למשפחות אריות חשוכות ילדים.)

סעיף ב'

מטרות המדיניות הנאצית כלפי היהודים בפולין לפני ביצוע "הפתרון הסופי" וצעדים שנקטו על מנת לממש אותן:

1. **ריכוז ובידוד היהודים:** הפרדת האוכלוסייה היהודית מן האוכלוסייה הפולנית ככלי למימוש תורת הגזע.
על מנת לממש מטרה זו הנאצים פעלו בדרך של:
  - סימון היהודים: כל יהודי חייב לשאת סימן היכר יהודי: סרט לבן עם מגן דוד כחול על הזרוע.
  - מי שלא נשא את הסימון, נקנס או נאסר. כמו כן סומנו בתי עסק יהודיים.

- הגבלת תנועה: נאסר על יהודים להעתיק את מגוריהם ללא רשות, הוגבלה תנועה של יהודים ברחובות ונאסרה לחלוטין בשעות הלילה. נאסר על היהודים לנסוע בחשמליות, לנוע ברכבות בין עירוניות ולהחליף מקום מגורים ללא אישור.
- 2. **ניסול הכלכלה היהודית**: הפחד של הנאצים מהרצון היהודי להשתלט על העולם, הביא אותם לפגוע בהשפעה היהודית על הכלכלה האירופאית. הנאצים ביצעו צעדים שנישלו את היהודים מרכושם ובכך העשירו את הכלכלה הגרמנית על חשבון היהודים.
על מנת לממש מטרה זו הנאצים פעלו בדרך של:
  - פגיעה ברכוש ובפרנסה: הוחרמו מפעלים ועסקים של יהודים (הורשו להחזיק חנויות בלבד). דירות של יהודים אמידים פונו לטובת מגורי גרמנים שהתיישבו בעיר. הוקפאו חשבונות בנק והוגבלה משיכת כספים. על היהודים נאסר למכור רכוש או להעבירו לידיים אחרות. יהודים פוטרו מעבודות בשירות הציבורי ועל רופאים נאסר לטפל בפציינטים לא יהודיים.
  - מעשי שוד פרטיים וקולקטיביים: עם תחילת הכיבוש התנהלו מעשי שוד על ידי חיילים – תכשיטי זהב וכלי כסף, רהיטים ועוד נשדדו מהיהודים באופן פרטי. בנוסף, נאלצה הקהילה היהודית למסור תשמישי קדושה מכסף וזהב של בתי הכנסת לידיים גרמניות. אנשים פרטיים נאלצו למסור לשלטונות את כלי התחבורה שלהם.
 כל אלו הביאו את רוב הציבור היהודי לידי חרפת רעב עוד לפני הכניסה לגטו.
- 3. **ניצול כוח העבודה היהודי**: הנאצים שלחו את היהודים לעבודות כפייה לצרכי הרייך.
על מנת לממש מטרה זו:

הנאצים פרסמו צו המטיל עבודות כפייה על היהודים. כל היהודים בגילאי 12-60 חויבו לצאת לעבודות כפייה שונות. מדובר בעבודות פרך שנעשו בתנאים קשים וגרמו לתמותה גבוהה. דוגמא לעבודות כפייה: פינוי הריסות, סחיבת משאות כבדים, בניית מחנות וכבישים, ניקוי רחובות ועוד.

פרק שני

הנבחרים נדרשו לענות על אחת מהשאלות 4-6

שאלה 4 - מקור – דילמות של ראשי היודנראט

סעיף א'

הדילמה הבאה לידי ביטוי בקטע היא כיצד נכון להתייחס לארגוני המחותרת ולפעילות ההתנגדות האלימה נגד הגרמנים בגטו. בגטאות פעלו מחותרות שניסו ליזום פעילות אלימה נגד הנאצים והיה ברור כי אם הפעילות תיחשף, כלל הגטו ייענש ויפגע. היו יודנראטים שבחרו לתמוך בפעילות זו בגטו שלהם ואף סייעו לה. עמדתו של גנסי, יו"ר יודנראט וילנה, היא נגד פעילות המחותרת בגטו. בקטע הוא נואם בפני השוטרים היהודים ומסביר מדוע לדעתו יש להסגיר את מי שאוסף בגטו נשק וכי זו אינה מלשנות "מלשנות תהיה אם אתם תחרישו ואנשים יסבלו". השיקולים אותם הוא מציג:

- הגטו ייענש בחומרה אם ימצאו את הנשק המוחבא "אני יכול לומר לכם שאם הדבר יישנה, יענישו אותנו בחומרה." כאשר חיפשו הנאצים מתנגדים הם פעלו באלימות קשה נגד כל תושבי הגטו.
- יו"ר היודנראט מבין כי מי שצפויות להיפגע הן בעיקר האוכלוסיות החלשות בגטו – הזקנים והילדים "ל...ייתכן שייקחו את כולם מגיל 60 ומעלה או ילדים...". להבנתו, אחת מדרכי הענישה של הנאצים תהיה פגיעה באוכלוסיות מסוימות עליהן הוא רוצה להגן. האיום שקיבל מהנאצים ברור מאוד - "אבל אתם מסתכנים כמו טיפשים, ואם תועמד שאלת הביטחון – אמחק אתכם!"
- הוא סבור כי אין שום טעם במאבק המזוין כי אין לו כל סיכוי ממשי להציל את יושבי הגטו - "אפילו אם יהיו לכם 30, 40 או 50 אקדחים – גם אז לא תוכלו להינצל, אלא רק תחישו את אסונכם."

סעיף ב'

שתי דילמות נוספות של ראשי היודנראט בזמן ביצוע "הפתרון הסופי" (ניתן להציג שתיים מאלה):

1. האם לבצע את הוראות הגרמנים ולהכין רשימות "ליישוב מחדש / עבודות במזרח" ובכך להיות שותף למשלוח היהודים למותם?
לבצע – משמע לשתף פעולה עם הנאצים ולהקל עליהם את עבודת הגרוש ובכך להשתתף בקביעת ההחלטה לחיים ולמוות של היהודים. השליטה בהחלטה מי ישלח בכל גירוש יכולה לאפשר הצלת חלקים מהקהילה (עובדים, בריאים, ילדים ועוד).
לא לבצע – משמע לשלם בחיים של היודנראט ומשפחותיהם, לאפשר לנאצים להחליט את מי לשלוח ולהסתכן בענישת הגטו כולו וזירוז חיסולו.
דרך התמודדות עם הדילמה (יש להציג עבור אחת הדילמות):
- א. היו מקרים בהם סירבו היודנראטים באופן חד משמעי למסור אנשים ושילמו על כך בחייהם. ראשי יודנראט אלה, לא רצו להחליט מי לחיים ומי למוות. הם סיימו את חייהם בהתאבדות (כמו צירניאקוב בוורשה) או ברצח ע"י הנאצים.
- ב. היו שהכינו רשימות וניסו להשפיע מי הם ההולכים בכל שלב מתוך ניסיון להציל חלק מהקהילה ע"י הפעלת קריטריונים. הם השלימו למעשה עם המצב לפיו אין סיכוי להציל קהילות שלמות וניסו

להציל את חלקה. היו שמסרו חולים כדי להציל ילדים, היו שמסרו ילדים כדי להציל אנשים עובדים (כמו רומקובסקי בגטו לודג'). השיקול נבע בד"כ מתוך העדפת הקהילה על הפרט, המשך קיום הקהילה עצמה. רובם ניסו להאריך את משך חייו של הגטו – של הקהילה, על חשבון הפרטים שבה.

2. האם לשתף את הציבור בגטו במידע על מדיניות ההשמדה?

לשתף – משמע לאפשר ליהודים לבחור מה לעשות עם המידע (בריחה, הסתתרות) ובכך לא להיות חלק ממנגנון ההטעיה וההסתרה הנאצי, ולהסתכן בענישה חריפה מצד הנאצים.
לא לשתף – משמע לשמור על הציבור רגוע ומשתף פעולה מאחר ואין באמת דרך להתמרד או להתנגד, ובכך להרוויח אולי עוד זמן עבור הקהילה כולה.
היו שלא האמינו בעצמם שהמידע נכון, והעדיפו להאמין להבטחות הנאצים כי מדובר באמת ביישוב מחדש.

3. האם להיענות ליוזמות להפוך את הגטו ליצרני בעיני הנאצים, כדרך להצלה או לדחיית ביצוע פינוי הגטו?

להפוך את הגטו ליצרני - יאפשר שמירה על שגרת יום ותחושת חיוניות של העובד, יכניס תקציב נוסף לניהול הגטו ובעיקר יוכיח לנאצים כי לא ניתן להמשיך ללא העובדים היהודיים הנחוצים לקיום הגרמני. הבוחרים בדרך זו יזמו מפעלים ובתי מלאכה בתוך הגטו והתקשרות עם מפעלים מחוץ לגטו על מנת שיעסיקו יהודים.
להימנע מעבודה עבור הנאצים - היו שהאמינו כי כל עבודה תשרת את מכונת המלחמה הנאצית ולכן היא אסורה בהחלט.

שאלה 5- "הפתרון הסופי" ויחס האוכלוסייה המקומית אל היהודים

סעיף א'

השינוי שחל במדיניות של הנאצים כלפי היהודים עם פלישת גרמניה לברית המועצות (יוני 1941) היה מעבר להשמדה המונית באמצעות בורות ירי. עד לפלישה נהגו הגרמנים נגד היהודים במדיניות של חיסול בסיס הקיום שלהם, ריכוזם, סימונם, כליאתם בגטאות ומחנות, העבדתם והרעבתם. המתת יהודים עד שלב זה הייתה בעיקר כתוצאה מתנאי החיים הלא-אנושיים שירו הגרמנים ליהודים. עם הפלישה עברו כוחות הנאצים בשטח הכבוש לרצח שיטתי והשמדה המונית של יהודים בעיקר באמצעות ירי לבורות.
שלושה גורמים לשינוי זה (יש להציג שלושה מאלה):

1. היהודים נתפסו כמנהיגי הבולשביזם, ולכן חיסול הבולשביזם חייב את חיסול היהודים: המלחמה נגד ברה"מ לא הייתה מלחמה שגרתית בעלת יעדים צבאיים, כלכליים ופוליטיים בלבד. מדובר במלחמה אידיאולוגית שהנאצים פתחו בה כדי לסלק מן העולם את האויב המרכזי בעיניהם - **הבולשביזם היהודי**. מנקודת מבטם של הנאצים, המשטר הרוסי נוהל על ידי יהודים, והיווה חלק מהממשל היהודי העולמי. על פי האידיאולוגיה הנאצית, **בולשביזם ויהדות נחשבים לפנים שונים של אותה רעה**. מכאן שהמלחמה נגד ברה"מ, הייתה מכוונת בסופו של דבר נגד היהודים.
2. יחס הבוז לעמים הסלאביים: תחושה שאין צורך להתחשב בדעת הקהל של האזור הסלאבי הכבוש. בנוסף, הגרמנים צפו כי האוכלוסייה המקומית תשמח לשתף פעולה בחיסול שכניה היהודים.
3. הצורך לטפל במספר רב של יהודים: עם הפלישה לרוסיה, נפלו בידי הנאצים למעלה מ-3 מיליון יהודים נוספים. הנאצים עצמם סברו שבברה"מ, ישנם כ-5 מיליון יהודים. היה ברור לנאצים שהפתרונות שנקטו עד כה לפתרון "הבעיה היהודית" באזורים הכבושים (בעיקר גטאות ושיעבוד), יהיו קשים לביצוע כשמדובר ב-5 מיליון יהודים.

4. המרחק של רוסיה מהמולדת גרמניה: אין צורך להתחשב בדעת הקהל בבית. ליתר ביטחון, נדרשו החיילים המשתתפים בהשמדה, לשמור על הפעולה בסוד.

5. חוסר התערבות של האמריקאים עד כה: היעדר ההתנגדות של המעצמה הגדולה לכל הפעולות שנעשו עד כה, גרם להיטלר להבין כי ניתן לעלות שלב במדיניות נגד היהודים.

סעיף ב'

המניעים של תושבים בארצות הכבושות ששיתפו פעולה עם הנאצים היו:

מסורת אנטישמיות קודמת, הסכמה עם האידיאולוגיה הנאצית, זיהוי היהודים עם המשטר הקומוניסטי, פחד גדול מהנאצים והמחשבה שעל ידי שיתוף פעולה יוכלו לשרוד את המלחמה בצורה טובה יותר. כמו כן, כסף וטובות הנאה היו מניע נוסף לקחת חלק בפעילות של הנאצים.

שיתוף הפעולה עם הנאצים בא לידי ביטוי בהסגרה והלשנה על יהודים, השתתפות בביזה ובגזל, פגיעה גופנית ואף השתתפות אקטיבית ברצח היהודים.

המניעים של "חסידי אומות העולם" היו בעיקר הומאניות (אהבת האדם), אנושיות וטוב לב. חלקם ראו בכך שליחות דתית, חלקם הכירו את היהודים לפני או תוך כדי המלחמה וסייעו מתוך ההכרות/חברות, וחלקם ראו בכך התנגדות לכיבוש הנאצי.

דפוסי העזרה וההצלה שנקטו: (יש להציג שלושה מאלה)

- הברחת מזון – סיוע למצוקת הרעב הקיצונית איתה התמודדות היהודים, הן בגטאות והן במקומות בהם הסתתרו. הסיוע התבטא בהברחת מזון לתוך הגטו ליחידים או בשיתוף פעולה עם הארגונים השונים, הבאת מזון למסתתרים.
- מתן מסתור במנזרים, בתים פרטיים (כמו סיפור משפחתה של אנה פרנק), אסמים, מרתפים וכו'. הסתרה חייבה סיוע מתמשך למסתתר – היגיינה, מזון, תקשורת עם העולם החיצוני, כך שההסתרה הפכה את הפעולה למורכבת ומסוכנת במיוחד.
- אספקת מסמכים מזויפים – מסמכים אריים המאפשרים זהות בדויה ובכך אפשרות לנוע בחופשי ממקום למקום, לעבוד ולהשתלב בחיי המקומיים; מסמכים דיפלומטיים כמו ויזות, דרכונים ואשרות שהייה שסופקו ע"י דיפלומטיים של המדינות השונות, בדרך כלל באמצעות השגרירויות ושלוחותיהן במדינות הכבושות.
- מתן תעסוקה – היו מעסיקים שסייעו ליהודים בכך שנהגו בהם באופן אנושי, אפשרו הפסקות ומזון ועוד, למשל אוסקר שינדלר. זאת בניגוד למרבית המעסיקים (נאצים ומקומיים) שנהגו כלפי היהודים באופן אלים, קיצוני ומשפיל.
- הברחה אל מעבר לגבול ללא תעודות מעבר – נעשתה בעיקר ע"י תושבים שגרו בסמוך לגבולות והכירו את הדרכים העוקפות את מעברי הגבול וסיורי המשמר.
- אימוץ ילדים – גם במחיר שבו עשוי הילד שלא לחזור לחיק העם היהודי ומשפחתו, היו מוכנים הורים רבים למסור את ילדיהם לאימוץ. אימוץ התבצע ע"י שכנים, מכרים או אנשים שלא הכירו את המשפחה אך היו מוכנים לסייע בהצלת ילד וקבלתו למשפחתם. אימוץ התבצע גם ע"י מנזרים ובסיוע אנשי הדת הנוצרית.

שאלה 6- לוחמים יהודים

סעיף א'

הקשיים של המורדים בגטאות היו (יש להציג שלושה מאלה):

1. קושי להשיג נשק ומחסור בנשק: בגטאות לא היו כלי נשק, ורק מעטים מחברי המחתרת עברו אימון צבאי כלשהו. הנשק המועט שהושג, היה תוצאה של הברחות או ייצור עצמי של רימונים בגטו.
2. קושי להתארגן ולהתאמן בגטו: היה כמעט בלתי אפשרי להתאמן במסגרת עירונית סגורה, צפופה ובפיקוח מתמיד של הנאצים. המורדים עצמם היו ללא ניסיון צבאי כלשהו, ובנוסף סבלו מקושי פיזי- וחולשה בשל תנאי החיים הקשים בגטו.
3. אין תמיכה מחוץ לגטו, לא מצד האוכלוסייה המקומית ולא מצד המחותרות הפולניות.
4. רוב הציבור בגטאות לא התייצב לצד המחותרות (ותנועות הנוער), ולא דגל ברעיון הלחימה. רוב הציבור היהודי התקשה להאמין שהגרמנים אכן מבצעים רצח עם. בנוסף, במספר גטאות, הציעו ראשי היודנראט את הדרך של "הצלה באמצעות עבודה". לדעתם, המחסור החמור בידיים עובדות בתעשיית המלחמה הגרמנית, יצר מצב שבו ניתן יהיה להציל את הגטו או חלק ממנו על ידי השתלבות בתעשייה זו. תפיסה זו נטעה תקווה, לעומת התחזית חסרת הסיכוי של הלוחמים. בנוסף, החלו להגיע ידיעות מעודדות מהחזית שהגרמנים ספגו מפלות קשות – דבר שעורר תקווה להצלה.
5. קושי בקביעת העיתוי: תוצאות המרד היו ידועות מראש. לכן היה חשוב להתחיל אותו רק לפני האקציה המחסלת. טעות בחישוב העיתוי, תביא לחיסולו המידי של הגטו בשלב מוקדם יותר מזה המתוכנן. הלוחמים היהודים החליטו שלא לפתוח בפעולה מזוינת בגטו, כל זמן שהגרמנים לא פתחו בחיסול סופי של הגטו. מאחר והגירושים התבצעו בשלבים, קשה היה לדעת אם פעולת הגרמנים היא אכן סופית. הדבר היקשה מאד על יכולת ההחלטה של הלוחמים מהו העיתוי הנכון למרד.

מטרות המרד היו:

- נקמה בגרמנים על רצח המוני היהודים.
- מוות בכבוד – אין למות ללא התנגדות. חברי תנועות הנוער ידעו את גורלם מראש ולא נלחמו על מנת לשרוד אלא רק על מנת לבחור את הדרך בה ימותו, דרך של כבוד עצמי המעוררת באחרים יראת כבוד כלפיהם. מדברי סימק דרנגר "התוצאה של מאבק חמוש עלולה להיות לא רק חיים של חירות, אלא גם מוות של חירות... אפשר לקבל את פני המוות בכבוד ובשלווה, אם יש בו תכלית".
- "למען שלוש שורות בהיסטוריה" – לתפיסתם של תנועות הנוער, לחימת הנוער היהודי תיזכר לשנים כמי שנלחמו עד מותם. למען יזכרו הדורות הבאים שהיהודים נלחמו ולא הלכו כצאן לטבח.
- יצירת דמות "יהודי חדש" - להוות דוגמה ומופת לדורות הבאים ולחברי התנועות הציוניות בארץ, ללוחם המסוגל להגן על עצמו ומנוגד למנטאליות הגלותית שתשפיע לעתיד על היהודים הציונים להקים מדינה עצמאית בא"י בדרך של מאבק. הפאסיביות מאפיינת את יהדות הגולה בעוד מאבק אקטיבי יוצר את דמות היהודי החדש. מדברי דולק ליבסקינד "כיון שלא זכינו להשתתף בפועל בעבודת הבניין (של א"י), נבצע לפחות כאן את תפקידנו ההיסטורי". הדוגמה והמופת ישפיעו גם על המחותרות האחרות – יהודיות ומקומיות, לפעול ולהתנגד באופן אלים לנאצים ולכיבוש.

האופן בו המטרות באו לידי ביטוי במרד גטו ורשה:

נקמה – במרד גטו ורשה ספגו הגרמנים אבדות רבות של חיילים וקצינים. גם משך הזמן שלקח לגרמנים להשתלט על המרד ולחסלו היווה נקמה גדולה של היהודים על רצח משפחותיהם.

מוות בכבוד – המורדים בגטו ידעו את גורלם כי מעל שלושת-רבעי הגטו הושמד במחנות ההשמדה מיוני 1942. דרך הלחימה בה בחרו עוררה כבוד עצמי ושל אחרים.

”שלוש שורות בהיסטוריה” – לוחמי מרד גטו ורשה השפיעו על מחתרות אחרות באירופה, הפכו לסמל ומופת עבור יהודים בעולם כולו ובארץ בפרט. סיפורם נלמד בבתי הספר, הם צוינו בטקסים ואירועים, נבנו לכבודם מוזיאונים ואנדרטאות.

יצירת דמות ”יהודי חדש” – לוחמי הגטו התארגנו, התאמנו, מאות מהם נטלו חלק פעיל בלחימה או בסיוע לה, הם לא נענו לקראות הגרמנים להתייצב לסלקציות, והתחבאו בהמוניהם בבונקרים.

סעיף ב'

הסיבות להצטרפות לוחמים יהודים לצבאות של בעלות הברית במלחמת העולם השנייה היו אלה:

א. **הרצון להוכיח נאמנות למולדת:** יהודים במדינות בעלות הברית, שאפו להוכיח בהצטרפותם ללחימה את נאמנותם לארצם. יהודים אלו רצו להוכיח שבניגוד לטענות האנטישמיות על היותו של היהודי ”פחדן”, ”תכסיסן”, שינסה להשתמט מגיוס לצבא, ההפך הוא הנכון: היהודים לוקחים חלק מלא ואמיתי במאבק נגד הצורך הנאצי.

ב. **הרצון לנקום בנאצים:** בשנים 1942-1943, הלכו והצטברו ידיעות על מעשי הזוועה של הנאצים ביהודי אירופה. יהודים רבים הצטרפו לצבאות בעלות הברית במטרה לנקום בנאצים על הטבח שהם מבצעים בבני עמם.

ג. **הרצון לסייע ליהודי אירופה:** יהודים שהצטרפו לצבאות בעלות הברית, קיוו שהגעתם לאירופה תסייע להציל את שרידי היהודים שנותרו ביבשת. זהו אחד המניעים המרכזיים להחלטתם של הצנחנים היהודיים לסייע למודיעין הבריטי (חנה סנש, חביבה רייק, אנצו סירני ועוד)

לוחמים יהודים היו בסכנה גדולה יותר מלוחמים אחרים בצבאות בעלות הברית מפני שהלחימה הייתה נגד הגרמנים שהובילו אידיאולוגיה של השמדת היהודים.

שלבי הלחימה בהם פגשו הצבאות השונים את הגרמנים היו כבר בתקופת ”הפתרון הסופי” – שלב בו עברו הנאצים למימוש האידיאולוגיה שלהם בעניין היהודים באמצעות השמדה המונית. לוחמים יהודים שנפלו בשבי הנאצים קבלו יחס כיהודים ולא רק כאויבים שבויים. לכן הם היו בסכנה כפולה משזו של הלוחמים האחרים שאינם יהודים.